

בעוהשי"ת

טְהֻרָּם וּכְהַמִּזְבֵּחַ מִקְרָאֹת גְּדוּלֹות השְׁלָמָם עם פירוש עברי טייטש יש אם למקרא יהושע שופטים

עם כל המפרשים מבואר בשער השני

עם פירוש המלבאים בסוף הספר

מסודר מחדש באותיות מאירות עינימ

הפירוש ע"ט נעהק ע"פ נ"ך לובלין

ונם מרופאים קורדים

יוצא לאור ע"י

שבט תשע"א • לאנדאן י"א

הוכן והובא לדפוס ע"י א. בלום ירושלים ת"ז

All rights reserved by publishers

©

Copyright 10
MESIROH BOOKSTORE

61 oldhill street

London NI66LU

TEL. 44208-8094310\3034

FAX. 44208 8021390

CEL. 447976752755

כל הזכויות שמורות לmmo"
ושארית ישראל לא יעשו עולה
ואל ישיגו גבולם בין במדינה זו ובין במדינה אחרת
הן כולה הן מקצתה בכל תואר שהוא

להשיג הספר באירופה:
בית מסחר ספרים "MESIROH"
לונדון יציג
בכתובת הניל

ל Lehmanns
Tel: +44 (0) 191 430 0333
fax: +44 (0) 191430 0555
e-mail info@lehmanns.co.uk

מכירה ראשית והפצה בארץ"כ:

TEL. 718-599-5104

הפצה בא"י
הוצאת ספרים א. בלום ספרים נעשעפט
רח' יואל 2 טל: 02-5370888
פועה"ק ירושלים טובב"א

נדפס על נייר ללא חילול שבת

נבאים וכותבים
מקראות גדולות
השלם
עם פירוש עברי טייטש יש אם למקרא

עם המפרשים על הדף

- א. תרגום יונתן בן עוזיאל
- ב. תרגום רב יוסף על דברי הימים
- ג. פירוש רש"י
- ד. פירוש אבן עזרא
- ה. פירוש מהר"י קרא
- ו. פירוש הרס"ג על דניאל
- ז. פירוש הרד"ק
- ח. פירוש הרלב"ג
- ט. מנהת שי
- י. פירוש מצודת דוד
- יא. פירוש מצודת ציון
- יב. פירוש רבנו ישעיה
- יג. חולדות אהרן
- יז. ציוני המסורה
- טו. ביאור הגרא"א השלם
- טז. ביאור המלבי"ם על כל הנ"ך בסוף כל כרך

ראה זה חדש!

במהדורה זו הופנו כמה מפרשים ופתחת המporaה לכמה ספרים
והקדמות המפרשים זיל שנשנתו בדפוסים החדשים
והשכנו אבידה למקוםה

הסכמה זו הייתה בשנת שפ"ג על ספר המגיד מבעל צאינה וראינה שהי' חפי' הראשון באידיש על כל ב"ד ספרי קודש נביאים וכתובים

הסכמה גדרולי הרבנים

"להיות כי ראה ראיינו גודל התועלת היוצאה מתחום הספר שהיכרו האלוֹף הנעלָה מהר"ר יעקב בן הר"ר יצחק מקהילה קדושה ינאווא בעל מחבר ספר צאינה וראינה, ועכשו קרא שם הספר שחיבר בשם ספר המגיד, וכן הוא מבאר ופרש בכל העשרים וארבע בלשון אשכנז על דרך החיבור ודרש ומבאר בו חידושים רבים כאשר עני בכל תחוננה מישרים, ושם נפשו בכפו להביא אותו לבית הדפוס להדפסתו כדי לזכות הרבנים, ועל זה הוציאה הוצאות רבות - לכן הסכמנו ונזרנו בתוקף גירותנו ובגירות נח"ש, ששומם אדם בעולם לא ירים את ידו להדפסתו שנייה, הן במדינות מלכותנו תוך ששה שנים מיום שהוא נגמר הדפסתו אי"ה בדפוס לובלין, או אפילו חוץ למדינות מלכותנו להביאו למדינות מלכותנו תוך הזמן הנ"ל. וצינו להעבור כרואה בחיל בב"ה (= בית הכנסת) ברבים ולהזהיר העולם, ובזה כל העם על מקומו יבא בשלום".

כה דרבינו יום ג', ה' אדר שני שפ"ג לפ"ק, פה קהילה חדשה לובלין.

נאם שמואל אלעוז בן מהר"ר יודא הלוי זלה"ה [המהרש"א].

נאם הקטן והצעיר יואל בן לא"א כמהר"ר שמואל זלה"ה [הבר"ח].

נאם שמואל בן א"א הגאון מוהר"ר משולם המכונה ר' ייבש זלה"ה.

נאם שמישון בן מהר"ר יצחק זלה"ה.

נאם אהרן בנימין בן מהר"ר חיים זצ"ל מאראפטשיך.

נאם הקטן מנחם נקרא מאנש חיות בן א"א הגאון הגדול מהר"ר יצחק חיות זצ"ל הע"ה.

Registered Charity No 249892

הרבות דהתאחדות קהילות החרדים

Office of the Rabbinate
of the Union of Orthodox Hebrew Congregations

140 Stamford Hill, London N16 6QT
Tel: 020 8802 6226 Fax: 020 8809 6590

בס"ד ר"ח אלול תש"ע

באו ונחיזק טובה למע"כ ידידנו הרב החסיד המפורסם ירא ושלם מוה"ר
אברהם נאטעמאן שליט"א מיקרי עירנו יציו אשר רחש לבו דבר טוב
להדפיס את ספרי הנ"ך עם ביאור בלשון יידיש המדוברת, אשר יסוד
הביאור הזה כבר נדפס מקדמוניים זיל אשר גдолין הדורות זלה"ה הסכימיו
העידו על רב טוב הצפון בזה, ובعمل ויגעה רבה ובדים תרתי משמע
הצלה להכינו לדפוס באופן מהודר והתאים את היודיש לשפה המדוברת
בזמננו, ובבר הסכימיו לו גдолין הרבענים שליט"א וגם אנו מצטרפים לברכה
שחפץ ה' בידו יצלה להגדיל תורה ולהאדירה זכות הרבים תלוי בו, ויזכה
עד שנים רבות להפיץ תורה בטהרתה ולזכותם את הרבים ממשאת נפשו
היקרה.

ועל זה באננו על החתום

۷۰۰ میلیون کیلو

11/15 1978
M35

BETH DIN TZEDEK
OF THE ORTHODOX
JEWISH COMMUNITY
26 A STRAUSS ST.
JERUSALEM
FAX 02-6221317 DPND

TEL 02-6236550. טל. 02-6236550. P.O.B 5006

בֵּית דִין צְדָקָה
לכל מקהילות האשכנזים
שע"י "העדה החרדית"
פעה"ק ירושלים טובב"א
רחוב שטראוס 26/א
ת.ד. 5006

ב"ה

הסכם הגאה"צ הבד"צ שליט"א

מ' בקדוש ראה ראיינו אור חדש על ציון הארץ, כאשר הראו לפני ספרי נ"ר עם פירוש יש אם למקרא" אישר הוא מבוסס על פירושו של הגה"ק ר' יעקב בן הר"ד יצחק מק"ק יאנואו - בעל צאייה וראיינה שיצא לאור לפני מאות שנים, בהסתמכתם של גאוני ומוצקי ארץ אשר מפיהם אנו חיים המהרש"א והב"ח, החוט השני והמשאת בניין זיע"א.

והנה עתה הנימיך ידו שנית ומגלהין וכותב ע"י וכו' - מזכה הרבים בהוצאת ספרי מוסר בלשון אידיש מדוברת, ה"ה מוה"ר הרה"ח ר' אברהם גאטעסמאן שליט"א מעית לאנדאן יע"א, להודיע את גנ"ך עם פירוש"י והמצודות המלביבות ושאר מפרשיו הנ"ך, וגם פי הנ"ל ההדיין בפואר והדר בלשון האידיש המדוברת, בכדי שייבינו צעריר צאן קדשים תשב"ר ובית יעקב אלו הנשים, וע"כ אף ידינו תכוונו להפיצו בישראל לחועלת הכלל והפרט, ולימדו ממנה דורות הבאים להבינים בשום שכל דברי תורה"ק.

ובධיות הרה"ג הנ"ל השקיע הון רב וعمل כפיים, ע"כ אוסרים עפ"י תוה"ק הבד"צ להשייג נבלו לעשות כמתכונותו כמוותו עד עשרה שנים, ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב.

ויש לברך אותם שייזמו להפיץ מעינות התורה חוצה, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ויזכה לדב טוב לו ולכל הנלויים אליו מתוך בריות גופא ונהורא מעלייא ורב טובה וברכה, עדי נינה נקרוכ לביאת גוא"צ בענלא דידן אמן.

וח"ש הבד"צ דפעה"ק ירושת"ז
יום י"א סיוון תשס"ט י"ד מון הנגא"ד בעל מנתת יצחק זצוק"

הריין נגזרת עזרא. ואיזק עזרא, וזה יפה, גאה והרין נגזרת עזרא
זהה היה נס פירש מהרץ עזרא הוו נעל רוח אל נרין עזרא. עזרא

ל' ינואר א' ג' ת' ק' נס פירש מהרץ עזרא הוו נעל רוח אל נרין עזרא.

אל עזרא נס פירש מהרץ עזרא

שלום אליקים
געziel בערקי אויטש
דומ"ץ קריית יואל יצ"ז

בפס"ד
הן כבר איתתמי גברא יקירה ה"ה יידי הרבני החסיד הנכבד מו"ט כשב"ת מוה"ר אברהם גאטעסמאן שליט"א, אב"י בעיר הבירה לאנדזן יצ"ז, אשר כבר זכה זוכה את הרבנים בחיכורים יקרים וספריו מוסר מועתקים בשפה המקודשת "אידיש", כדי שגמ הנשים והילדים ילמדו וישכלו בדרך ה' וביראתו, וכך עלו בהסכמה גאנז'י גנדולי דורינו זצוק"ל ושליט"א על ספריו, וכולם כאחד דברו בשבחו ויהללו בשעריהם מעשו.

ונעת הולך מהיל אל חיל ומדפ"ס ועולה ספרי נ"ד עם פ"י אידיש, שמיוסד עפ"י רוב לפ"י פירושו של רשי' הק' ז"ל, וכיודע שכ"ק מרז רבינו הק' בעל דבריו יואל זיעוכ"י צוה ללימוד במוסדותיו הק' לימוד נ"ד עם הילדים, וכਮובן כי ע"י הדפסת הנ"ד בשפת אידיש יהי' בזה תועלת גדול לתשבר'.

לכן הנסי בזה לוחקו ולאמצו במצבה רבה וחשובה כזו, והנסי בבקשה ובאהורה לבל ישיגנו גובל, כי הוצאה הספרים עולין בטירחא מרובה ובדים יקרים כנודע, ולא יהא לו ח"ז פסידא דלא הדר, יוכל להוציא לאור עולם ספריו הנכבדים כאות נפשו הטוב מתוך הרחבת הדעת ורב הצלחה, ולטוזיר ולנזהר שלומדים תן כמי נהר.

ב"ז מוקירו הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'

יום כ"ב חשוון תשס"ז לפ"ק

הק' געziel בערקי אויטש

דומ"ץ קריית יואל

**שמעי' גראנברוי
מח"ס סייעטה דשמייא
ברוקלין נ.ג.**

במ"ד

הנה יידי הרבני החסיד המפורסם ה"ה מוה"ר אברהם גאנטעפמאן ני"ז כשם בצחורים ש"ב בעיר הבירה לנדוון מפיין ומו"ל ספרי קודש, נטל על עצמו לזכות את הרבים במצבה שלא רבו דורשיה, והוא להדפים ספרים המלהיבים לב האדם לאבינו שבשימים בשפט אידיש המודברת בינינו מימות הראשונות זי"ע.

ועתה הוא עומד להזכיר עטרה ליושנה להדפים מחדש את הנ"ד לובלין, הגם שאין ידוע לנו מי היה המחבר, וכנראה הילך בעקבות הדפוסים הראשונים של הנ"ד באידיש. ידוע שהדפוס הראשון של הנ"ד באידיש נקרא מגידים, מחברו הי' בעל הצעינה וראינה זי"ע (אלף כתב ח"א אות שט"ח בשם הרה"ק מבעלוא זי"ע).

וזל ספר הנפלא פלא יויעץ "הרוצה לזכות את ישראל יותר טוב להדפים ספרים הנכתבם בלשון המובן לאנשים ולנשים, וזה יותר טוב מלhoczia ספרי פלפלים או דרושים, אחרי שהם מונחים בקרן זיות ואין מועלמים אלא לאחד בעיר ופעם ביוול משא"כ ספרים האלו יד רבים משמש בהם, ויש אנשים ונשים שנפשם חשקה לדרוש אלקים וכו', אלא שקוצר קצחה ידם מהכין ומהשכיל לבותם, ובכן הכותבים והמדפיסים ספרים הנ"ל חדשים גם ישנים חן הם המוכנים את הרבים וזכות הרבים תלוי בהם", עכ"ל.

ומה לנו גדול מזה שהגה"ק איש אלקים בעל ישmach משה זי"ע ראה לנחויז וכותב ספר "מעין טהור" בלשון אידיש" כדי שהוא מובן גם לנשים.

ובא וראה דבר פלא בספר הנורא יערות דבר מהגאון הנורא רשבכה"ג מוה"ר יונתן אייבעשייך זי"ע בעל הפלתי והתומי ובני אהובה ועוד, שעומד ומוחיר לנשים ובתולות שלמדו בכל יום ויום בספריו מוסר הנכתבם בלשון המודובר בינוינו ומנה כמה ספרים עיי"ש.

וכותב על עצמו (ח"א דרוש זי"א) שקיבל על עצמו בל"ג בעשרת ימי תשובה אי"ה לכתחזק דיני שבת בקצרה בלשון אשכנז, נראה מוה שברצונו לעשות דבר טוב בעשרת ימי תשובה וקיבל על עצמו לכתחזק בלשון המודוברת כדי לזכות את הרבים.

וכאן המקום לעורר שוש למנוע עצמו מליין בספרים שנכתבו בלשון עכו"ם אף אם ידברו דברי מוסר ודברים מעילים לכוארה. אטו יותר לנ' צוואת ר宾נו משה בעל הח"ס זי"ע שכותב והבנות יתעסקו בספר אשכנז בגוףם (פי' אויתיות) שלנו המוסדים על אגדת חכmoz"ל ולא זולת כלל, עכ"ל. עי' מגילה (ט' ע"א) שאף הספרים הנכתבים בכל לשון היינו דוקא בגוף שלנו, וכל ספרי הראשונים שהיו כתובים בשאר לשונות היה הכל עם אותן אותיות שלנו באופן שהעכו"ם לא היו יכולים לקרוא בהם וויל הרמב"ן במלחמות (שבת דף קט"ז ע"א) שאע"פ שהפרו תורת לכתוב הכל, לא התירו לנתח ספרי הקודש אלא בלשון הקודש אבל לא בלעדי שפה וככל שונן אחרת, דהפרו תורה איך עת לעשות ליבא וכו', ואין ספק שהוא אסור והם כשרפי תורה, עכ"ל.

נסים מעין פתיחהשמי האיש החפש לנכות את הרבים יתנו יד ועזר לפועלותיו הברוכות של הרה"ח הנ"ל כדי שיוכל להמשיך בעבודתו החק' למען כבוד שמו יתעלה אמן. וכל המסייעים תברכו בברכת מחזקי תורה וכותבי ספרים "חון ועו"ש בביתו" וגנו.

הכו"ח ומאהל ליהודי הנ"ל בט"ס ויראה נחת מעצמו ומכל

**ידידי מוקירך
יוז"ח עד בית גוא"ץ אמן.**

שמעי גראנבוים

אליעזר דוד פרידמן
רב דביה מד"ר דחסידי בעלזא
לונדון י"ז

נס"ד

יום ה' וציויתי את ברכתי תשס"ח לפ"ק

ידידי היקר מו"מ בתורה וחסידות לו עשר ידות אוצר בלום כ"ש מפארים בשער כת
ונים מהה"ר אברהם גאטעסמאן שליט"א אשר זה דרכו בקדושה לזכות הרבים להעתק
ספר קודש בשפה המדוברת בין שלומי אמוני ישראלי וכבר שבוחה רבן לדצבי וחמיד ורגג
להרחיב גבולות הקדושה, והנה בעית הוסיף מעלות בקדוש הקדושים נבאים וכתובים בפי
שה"י נקרא בפי כל " מגידים" מקדוש עליון בעל ה"צאינה וראינה" אשר ידוע איך הפליאו
צדקי אמרת את פירשו כאשר זכיתי לשמעו מפ"ק צדיק ונשגב מוחר"י מזריקוב זצוק"ל את
נעל התועלת בפירוש הזה להבין פירושי המקראות עפ"י חז"ל הקדושים.

והנני בזה ידידי היקר בברכת הדירות שתזכה להוציא לפועל ולהביא לידי גמר טוב
מחשתך הטהורה ובטוח שאצילי בני ישראל מבקשי תורה ייחישו להבא ברכה לתוך ביתם
ותראה שכר טוב בעמלך בזה ובבא.

ובוכות הפצצת דברי נביאנו קוה"ק נזכה להחיש ישועות הניכאות במהרה דין אכ"יד.

הכו"ח בלב מלא הוקהה למפעל הקדש
אליעזר דוד פרידמן

"ילמדו המנידים זיבינו תלמידים", כתבי הקודש נבאים וכתובים, מפי אבינו שבשמים, ברוח הקודש נאמרים, ע"י נבאים הקדושים, ללמד אותנו דרכי ישרים, לשוב ולקרב אותנו לאבינו שבשמים, כאמור חז"ל במש' נדרים, (דף כ"ב ע"ב) אלמלא חטא ישראל לא נתנה להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, מפני שערכה של ארץ ישראל היא. וכותב על זה הר"ן שעקרן של שאר נבאים לא היה אלא להוכיח את ישראל על עבירותם שבידם, עכליה"ק, דהיינו שהוא תוכחה להזכיר לשוב בני ישראל לאביהם שבשמים, וזה אחד מן הטעמים שקרأتي שם הפי" בשם יש אם למקרא, שכידוע "אם" רומו על תשובה, שע"י אלו המקראות יבואו לתשובה וליראת שמיים.

ברוך שהחינו וקיימנו והגינו לזמן הזה לברך על המוגמר, והגענו מגייסים לפניכם מהדורותה החדש והשלם של כל כתבי הקודש נבאים וכתובים, כולל תהילים וחמש מנילות, עם כל המפרשים כולל המלבי"ם וגם הפי" עברי טויטש, בשם "יש אם למקרא", בט"ז ברכים.

כידוע הי' הפי" ע"ט סוכב על רוב דפוסי הנ"ך מלפני כמעט ארבע מאות שנה עד היום, הדפוס הראשון הי' בק"ק לובלין ע"י המחבר האלוף הנעלם מוהר"ר יעקב בן מוהר"ר יצחק מיאנגווע זצ"ל בעל צאינה וראינה, בשנת שפ"ג, עם הסכמת מהר"ש"א והב"ח (עיין לקמן בהסכנות), וקרא שם הפירוש בשם "המניד", וכך שכתב בהקדמותו בספר מליץ יושר (שהי' ספר פרוש עה"ת) שנעתר לבקשת השואלים ששאלו ממנו למה כתוב פירוש רק עה"ת ולא על כתבי הקודש נבאים וכתובים, וע"כ עושה עכשו פי' אשכנז על הנ"ך. וכנראה שלכן נשאר השם הנ"ך לובלין, ע"ש דפוס הראשון. אח"כ נדפס עוד הרבה פעמים וגם בשנת תקע"ה ע"י המגדים הידוע הרה"צ ר' משה שפירא ז"ל בסלאויטה והפירוש נקרא ג"כ בשם "המניד", (עי' לקמן תמונה שער סלאויטה) והי' זה רק עם פירוש"י ומצודות ועברי טויטש, וכחיום נמצאים דפוסים ואראשא - לעמברג - פיעטערקוב - לובלין - ווילנא ועוד אבל לא נדפס מחדש כבר יותר ממאה שנה.

אשר ע"כ שmeno על שבמינו להזכיר העטרה ליושנה לחדר הפי" היישן בלשון אידיש הרגיל ומדוברת בינו בלבון צח וכל שוה לכל نفس ונאה לכל מבקש ללמידה ולעין בפסוקים הקדושים, והגמ' שלימוד הנ"ך הי' קצת רפואי אצל היראים והחסידים, זה הי' על סמך מה שאמרו חז"ל (ברכות כ"ח ע"ב) ומנוו בניכם מן ההגיוון ופרש"י זיל לא תרגלים במקרא יותר מידי משום דמשכיא, עכליה"ק. ורצו שעיקר הלימוד הי' בתורה שבבעל פה, גם לפי שהאפיקורסים

הקדמה לנ"ד מקראות גדולות ע"פ עברי טויטש יש אם למקרא

הקדמים לקחו להם עיקר הלימוד בתנ"ד ולמדו כפשו בלי דרישות חז"ל ומזה פקרו ועוזבו כל התורה שבע"פ והשוו"ע וקבלת האבות, אבל עכשו בעזהשיות לא נשאר מהם בדורינו בין שלומי אמוני ישראל, גם לומדים כהיום נ"ד עם פירושי זיל שרוכבו מיסוד ע"ל דרישות חז"ל גם הפי"ע"ט מיוסד על פי רשי"זיל. וראה מה שכותב בספר "אלף כתב" חלק א' אותן שם"ח וזיל הרה"ק מבעלוא זצוק"ל שיבח מאד את הנ"ד ע"פ יודיש דייטש הנקרא מגידים שהוא מבעל צאינה וראינה באשר כל פירושו רק מפני רשי"זיל, גם מתאמרי משמי זיל שבאים הי' קשה לו איזה פסוק אויז לא הי' מתחביש לראות בפי עברי טויטש, אשר על כן הנהיגו ברוב בתיה חינוך החרדים הלימוד נ"ד, גם הרה"ק רבינו בעל יווא"ם ודרכי יואל זצוק"ל אמר להמלדים בעית האסיפה היוזעה עם המלמדים שילמדו קצת נ"ד, וכפי ששטעתי מכמה ת"ח תלמידים בתלמוד תורה תורה ויראה בכמה מקומות וזכרים שהי' הלימוד בספר משלוי, ולא שבתו"ק "החק לישראל" שמקובל שנדר ע"י הרה"ק ר' חיים וויטאל זצוק"ל בשם האר"י החק זצוק"ל, נסדר כל ספר משלוי לימודי הכתובים. וזיל הגרא"א זיל באגראת שלו גם יש לי באוצר הספרים שלי ספר משלוי ע"פ ע"ט ולמען ד' יקראו בו בכל יום והוא יותר מכל ספרי מוסר, עכ"ל.

והנני בזה להזכיר טונה לחתני היקר שבערכין, הרה"ח ר' אריה כהנא שליט"א מו"ץ ומג"ש פה לנדוון, שצין לי האגראת הנ"ל ומזה נתעוררתי להוציא לאור מחדש מקודם ספר משלוי ע"פ ע"ט, ועכשו כל הנ"ד. גם תודה רבה להרה"ח ר' ברוך וילבער שליט"א, ת"ח ובר אורין מפה לנדוון, שעורר אותי עוד מ לפני עשר שנים להוציא לאור מחדש פי"ע"ט על נ"ד, באמרו שהפי"ע"ט על נ"ד היה פי"ח שוכן מאוד וראוי להדפיסו. ואחרון אהרון חביב למחותני היקר ממצדקי הרבאים בכוכבים אלו מלמדי תנוקות הרה"ח ר' נחמי גראסבערגר שליט"א מעיר מאנטשעטען, שהמציא לי נ"ד דפוס לעמברג ע"פ ע"ט, שהי' שם הוספות שנחכר מדפסים אחרים.

קראתי שם הפי"י "יש אם למקרא", לרמז בזה בר"ת שם כבוד זקני הרה"ח מוח"ר "אברהם" משה קרויים זיל שנקרأتي על שמו, גם שם אבי מורי "מרדי" אריה, גם שמי "אברהם בן" מרום.

עוד אפשר לומר בדרך צחות, שלפי שהיוידיש שלנו קוראים אותו מאמ"ע לשון וזה רמז יש "אם" למקרא שעוזר נשאר המאמע לשון על המקרא. אבל עכ"ז שם היישן "פי" עברי טויטש לא זה מקומו וועזבונו כמקדם.

כתב בספר שאירת ישראל מהרה"צ ר' ישראל דוב מווילעדן זצוקלה"ה בדורשים לשבועות זול"ק והנה במקומינו אחרי שאנו מבאים כל התורה כולה ע"פ לשון אשכנז (אידיש) המורגל בינוינו עשינו אותו לתפוס בתוכו

הקדמה לנ"ך מקרים גדולות ע"פ עברי טיטש יש אם למקרא

קדושת לה"ק ושאר דברים הקדושים וכו' והיא בחינת פרוכת המכדיין בין הקודש קדושת התורה לבין הע' לשונות וכו'. לכן כשהאדם לומד צריך לפרש כל מה שלומד בלשון אשכנו (אידיש). וכע"ז כתוב בספרה"ק דברי יואל מרביבנו הק' מסאטמאר זצ"ל (פ' שמיני בדורש קראלי תרצ"א) וול"ק הלשון אשר הוסכם ע"י כל ישראל להשתמש בו (אידיש) נכנם אל הקדושה ונעשה אהוב למקום שהרי באמציאות לשונן זה הננו מובדים מן העכו"ם ובזה מכנים אותו אל הקדושה וכו', מ"מ קדוש יאמר לו דע"י שאנו מכנים אותו בו קדושה הרי היא נעשה קדוש מעיקרו, עכליה"ק. הרי הם דברים ברורים מצדיקים הקודמים לשונן אידיש שלנו יש בו קדושת לה"ק.

ובצאתי אפרוש כפי אל השם בתפילה שכמו שעוד הנה עוזרנו רחמייך ולא עזבונו חסידיך ד' אלקינו, וכן אל תטהנו ד' אלקינו לנצח, ונוכל לברך על המוגמר בהדפסת שאר ספרי קודש באידיש, כמו שכבר יצא לאור על ידינו ספר אורחות צדיקים, מעילות המידות, תומר דברה, ילקוט הגרשוני עם"ס אבות, ושלושה ספרים מבעל תום' יו"ט ז"ל.

והנני בזה להכיר טובה לכל אלו שנתנו מועות קדימה להוצאה זו לע"ג קרובייהם ויכתבו לזכר עולם ויתברכו מן השמים בשפע ברכה והצלחה גם כל העוזרים ומסייעים מעתקים ומגדים ומפיקים כל אחד בשמו יבורך. ובבקשה שכל מי שיש לו הערות והגחות יודיע לנו ובעו"ה יתוקן הכל.

והיות שהשענו בזה דמים תרתי משמע, במלא מובן המלה, בודאי ששארית ישראל לא יעשן עולה ולא ישיגו גבולינו הן כולם הן מקטנו, בין במדינה זו בין במדינה אחרת, בכל אופן שהוא. והשומע יונעם ותבוא עלי ברכת הטוב, עדי נזכה לקבל פניו מישיח צדקינו באנפי נחרין במהרה בימינו Amen.

בעה"ח מוצש"ק לסדר "ושמחת בכל הטוב", טו"ב
לחדר אלול תשס"ט לפ"ק פה לנordon יצ"ז

הק' אברהם נ"ט

א וַיֹּהֶי בְּתִרְבָּעָם מֵצָא מֹת מֹשֶׁה עֲבָדָיו וַיֹּאמֶר יְהוָה לֵאמֹר בָּרוּ נַעֲמָן מִשְׁמָרָגָה דְּמָשָׁה לְמִקְרָב בְּמֹשֶׁה עֲבָדֵי מְתִיבָּן וְכָעֵן קְוִם עַבְרֵר יְתִירָנָא קְרִין אֶת וְכָל עַמָּה הַזָּה כָּיְם עֲבָר אֶת-הַיַּרְדֵּן הַזָּה אַתָּה וְכָל-

הָעָם הַזָּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"

וְלֹטוּמֵנוּ לַרְאֹתוֹ (ממולא מו' ח') עַל צְלָטָם מַלְפִּיט
כָּלְכוּת טַנְטַמְכָמוּ פִּימִי הַכָּלָוְתָלָמָה, כָּל יַטְוָעָת
וְתָמָלָה, חַמָּל לָוּ הַקְּנָ"ה, מַכָּה עַכְדִּי מַת, וְסַמּוֹת עַל

א (א) וַיֹּהֶי אֶחָרִי מֹת מֹשֶׁה. מִמוּנָל עַל סְלִיל
סַמּוֹת קַמְקִימָת צְפֻלִית מַכָּה, וְזֶה מִמוּנָל נָה:
(ב) מֹת עֲבָדֵי מַת. וְלֹאַיְלָו טִיחַ קִים, זֶה סִימִי מַפְּזָן,

מצודת ציון

א (א) בְּנֵנוֹן. צָן גַּמְלִיק, כָּמוּ צָן גַּמְגּוֹן, וְלֹפִי צָקָן מָלוֹת
וְעַילָוּת וְלֹטוּקָם, מַקְלָל סַקְלִים גַּמְלִיק גַּמְגּוֹן:
(ב) קְוּם. סָוֶה עַמְינָן וְלוֹת, כָּמוּ (דְּגָלִיס יְמִים) קָוָס נָקָם מִמְּפָעָן:

ביאור הגר"א

א (א) מִשְׁרָת מֹשֶׁה. פִּידּוֹשׁ שָׁוכָה לְכָל שְׁבֵיל שְׁהָה מִשְׁרָת מֹשֶׁה. וְאָמַר מֹשֶׁה וְלֹא תַּלְמִיד מִתְּחַת מִתְּחַת שְׁנָרוֹלָה שְׁמוֹשָׁה יוֹדֵר מְלֹמֹדָה: לְאָמָר. כְּלֹא
שְׁבָמְקִיא הוּא הַחְנָלָת הַמְּאָמָר פִּירּוּשׁ עַד לְאָמָר הַדּוֹעַ הַתְּחִלָּת מְאָמָר שְׁאָחָרָיו:

רד"ק

ישמעאל וּרְקוּדָק מָלָת יְהִי פִּירְשָׁתָיה בְּסֶפֶר מְכָל בְּחַלְקָה הַדָּקָק
מִמְנוּ כִּי בְּהִוָּת הַמְלָה בְּהַפְּסָק אָמְרוּ יְהִי תָּהִי בְּסֶגּוּל הַאֲוֹת הַנּוּסָפָה
וְחוֹרֵק הַהָא"וּ וְבָנֵן יְהִי תָּהִי וְהָא בְּהַפְּקָד הַתְּנוּעָות מִן יְפֵן יְקֵן מִפְּנֵי
שְׁרָצָו לְהַסְּתִּיר הַיּוֹדֵךְ כְּמַשְׁפְּטָם לְהַסְּתִּיר אֲוֹתָיוֹ הַאֲוֹיִן וְבָנֵן
תָּהִי יְהִי תָּהִי שְׁהָקְלָוּ תְּחָלָה הַמְלָה עָד וְהַפְּכוּ בָהּ הַתְּנוּעָות וְנִקְיָן
שְׁוֹא"ה אֲוֹיִן וְהַחִ"תִּי תְּחָת אֲוֹת הַנּוּסָפָה בְּחַירָק הַאוֹת
הַנּוּסָפָה בְּיִהְיָה יְהִי תָּהִי תְּחָת הַהָא"וּ וְהַחִ"תִּי: אֶחָדָי. לְשׁוֹן רְבִנִי
בְּשֶׁקְלָל אֲשֶׁר אֲלָא שְׁמַלְתָא אֲשֶׁרְיוּ רְבִים לְעוּלָם לֹא יִמְצָא יְחִיד וְאֶל
מָלָת אֶחָדָי כִּי יִמְצָא יְחִיד אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הַאֲלָה וְחַלְתוֹ וּרְבִי מָלָת
אֲשֶׁר לְפִי שְׁעָנִינוּ טּוּבּוֹת רְבּוֹת כִּי לֹא יִאּוֹשֵׁר הָאָדָם בְּטוֹבוֹת אֲחִי
שְׁתְּמִצָּא בָוּ אוֹ בְּהַצְלָה אֲחִת שְׁתְּזִדְמָן אַלְיוּ לְפִיקָר הַמְלָה בְּלֹא

א (א) וַיֹּהֶי אֶחָרִי מֹת מֹשֶׁה עֲבָד ה'. מִנְגָּה הַלְשׁוֹן
לְכָתוּב (בָּמְקוּמוֹ) וַיֹּוּ שְׁלָא לְהַוסְיף וְלַחֲבֵר דָבָר אֶל דָבָר
כָּמוּ וַיֹּהֶי בְּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְשָׁא אַבְרָהָם אֶת עַנְיוֹן, וְאֶלְהָ בְּנֵי צְבָעָן
וְאֶיהָ וְעַנְהָ, וְתַשְּׁבָ תָמָר, נְרָדָם וּרְכָב וּסְום וְחוֹדְמוּם לְהָם וְכָבָר כְּתָבָנוּ
בְּסֶפֶר מְכָל אֲשֶׁר חַבְרָנוּ כִּי יִשְׁלַחְשָׁם לְהַוסְਪָת עַם חִסְרָוָן מַעַט
לְפִי עַנְעָן כִּל אֶחָד מֵהֶם לְפִי דָרְךָ הַמְּקָרָא וּמְלָת וַיֹּהֶי חַמְצָא בְּהַחְנָלָת
הַדְּבָרִים וְאֶפְרָאֵם בְּרָאשֵׁת הַסְּפָרִים כָּמוּ וְבָנֵן וַיֹּהֶי אֶחָרִי מֹת יְהוֹשָׁעַ,
וַיֹּהֶי אִישׁ אֶחָד מִן הַדְּרָמָתִים, וַיֹּהֶי בְּשֶׁלְשִׁים שָׁנָה, וַיֹּהֶי בִּימֵי שְׁפָט
הַשּׁוֹפְטִים, וַיֹּהֶי בִּימֵי אַחֲשָׁרוֹשׁ, וְבָנֵן וְזֶןֶחָרִים בְּרָאשֵׁי הַסְּפָרִים וְאֶם
נָאָמָר כִּי הַטָּעַם לְהַדְבִּיק סְפָר אֶל סְפָר וְעַנְיָן וְהָאָל הַקּוֹדָם לֹא יִסְפִּיק
הַטָּעַם בְּכָלָן וְאָמָר הַמִּפְרָשִׁים כִּי הַיּוֹיָה הוּא תְּהִיא כְּפָה רְפָה בְּלֹשֶׁן

פי עברי טיימש

א (א) וַיֹּהֶי אֶחָרִי מֹת מֹשֶׁה עֲבָד ה'. אָזֶן עַם
איי גַּעֲוָעָן נָאָכוּ טָוִיט פָּזָן מֹשֶׁה דָעָר גַּעֲעָכָט פָּזָן
הַשִּׁי"ת: וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהֹשָׁעָן בֶּן נַעֲמָן מִשְׁרָת
מֹשֶׁה. הָאָתָה הַשִּׁי"ת גַּעֲוָאנָט צַו יְהֹשָׁעָן בֶּן נַעֲמָן דָעָר
בָּאָרִינָעָר פָּזָן מֹשֶׁה: לְאָמָר. אָזֶן צַו זָאנָן: (ב) מֹשֶׁה

עֲבָדֵי מַת. מֹשֶׁה מִין גַּעֲעָכָט אֵיז גַּעֲשָׁפָאָרָה
[דְּעַרְפָּאָר דָעָר אַיךְ מִיט דִיר, וַיֹּוּלְלָן וְעַנְעָן וְעַר וְאַלְטָן]
גַּעֲלָעָבָט, וְאַלְטָן אַיךְ בְּעַסְעָר מִיט אַים גַּעֲרָעָט]
וְעַתָּה קְוּם עַבְרָא אֶת הַיַּרְדֵּן הַזָּה. אָזֶן יְעַצְטָמָשָׁטָן
אוֹיפָן אָזֶן גַּיְיָ אַרְיְבָעָר דָעָם דָאָזָינָן יַרְדֵּן: אַתָּה וְכָל

י' הוועש א

ג

ר"ד"ק

לומר אחרי מות משה מיד אלא אחר ומון כמו שנפרש בפסק מקצה שלוש ימים: עבד ד'. מי שם כלacho ובונתו וכל השnochתו בשם יתרך ואף בהטעסקו בעניין העולם מתכוון לעכדרת האל יתרך הוא קרא עבד ד' כמו אמרם עברי דוד עברי עברי הביאם שם כמו העבר לאדרן: בן נון. בחורק כמו בסגנון ואמר בכל מקום בן נון בחורק ולא יאמר באחד מהם בסגול כמו שהוא מנהג ברוב לפי שהן נרכחות שתי המלחות לעולם מפני שהם מלחות ועירות ונרכחות ובהרבעם תקל הקרייה בחורק ולא בן בסגנון: משרת משה. והוא היה במקום משה ליצאת ולבוא לפני ישראל ואחר שמת משה צוחו הקב"ה לעבר הירדן עם ישראל: לאמר. לפי שנשתמשו במלת אמר עם הלמ"ד יותר מאשר אחרות המשכנן יחנו והדומים להם ויאמר לפני ואחרי על קידימת החמן ועל התאזרו כי הפנים נקרים גם כן קדם ואחריהם אחר הרברים כמו ייחן את פני העיר מאחרי העיר והחונים לפני המשכן ואחרי המשכן בשימוש לפני ואחרי לפני בא יומם ה' אחרי ואחרי הרברים האלה והרבותיהם להם וממנו אחרי מות משה ואינו רוצה בו וגוי: (ב) קום עבר. קום עניין יורו וכן קום משתחוו, כמו

תולדות אהרן

א (א) ויהי גנו. מגילה לא קדוישין לח תמורה ט"ז: (ב) משה עברי מת. קדוישין לח אדר"ג יב:

משה עברי מת ועתה קום עבר. משה עבד יי' ובני ישראל הרכות. רעו שימוש ומלכת. ונמסר גם בסדר חי: (ב) משה. ג' ר"פ בקריה וסימ' רעה שאמור בקריה ושם ואחרון בכהני ושם ואחרון בקראי שמנו:

מספרה

א (א) ויהי אחרי מות. ד' דסמייק בקריה וסימ' ויהי אחרי מות אמרם ויברך. ויהי אחרי מות משה עבד יי'. ויהי אחרי מות יהושע וישראל בני. ויהי אחרי מות שאל. וסימ' בלשון תרגום אבא רעו שימוש ומלכת. ונמסר גם בסדר חי: (ב) משה. ג' ר"פ בקריה וסימ' רעה שאמור בקריה ושם ואחרון בכהני ושם ואחרון בקראי שמנו:

ר' לב"ג

סבירא כי בימי משה לא נטרכו ישראל לביאות יהושע וללה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ד' או דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קורם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה דוחה בהגעתו למורחת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה חמד עמו ולמד מחכמו מהנהנתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתלמיד שאינו משרת לומדו וזה אמר מה אלישע בן שפט אשר זיך מים על ידי אליהו זה מה שירוה כי נדולה שמושה יותר מלמדודה כמו שביארו רבותינו ול': (ב) משה עברי מת. ראוי שיזובן מותה כי עברו ישראל את הירדן הוה לא הסכים השם יי' שיתה בחיה משה כי הוא יי' גור עליו שלא עבר את הירדן לסכה התכארה בתורה וללה נתארד זה עד מות דבר שוא ולזהה הסבה אמר יפקוד ד' אלהי הרוחות וגוי' משה כי אין מלכות נוגעה בחברתא אפילו כמלא נימא ואולי נתחרה לו סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגויים הם אומותם למען נסות נסות גם את

א (א) ויהי אחרי מות משה. ראוי שנקדמים כי הגעת הנבואה לנבייה במה שתישיר בו העם אם אל טוב נפשי אם אל טוב נפשי הוא לתעלת העם ההוא ומצד ההשנאה אל העם הוא תניע לנבייה זאת הנבואה ואולם הנבואה שתגניע לנבייה לעניינו בעצמו הנה הוא מצד ההשנאה עליו וזה כלו מבואר למי שעין בה בטבעות ובדברינו בשני מספר מלוחמות ה' ובכיאורינו בספר איוב ולזה אמר כי לא נחש בעקב ולא כסם בישראל וגוי, רצה בוה שם בלתי צרים למנהשים ולקוממים להודיעם העניינים העתידיים כי השם יי' להשנאה על העם הזה יודיעם אלו העניינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקרוואת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזהה הסבה אמר יפקוד ד' אלהי הרוחות וגוי' אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנבייה לישראל אחרי מות משה מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא

מנחת שי

כל תיבה אשר אותיותה נסדרות אליה ירצה המכבר אבן פנת ריעוני:

א (א) ויהי. בטעם וביע:

א וְהַנָּה בְּתַרְדִּימִת מֹשֶׁה
עֲבָדָא דֵי זֶה וַיֹּאמֶר זֶה
לְיְהוָה שְׂעִיר בֶּן נָצֵן
מִשְׁמְשֻׁגָּה דְּמָשָׁה לְמִימֶר:
כְּמַשְׁה עֲבָדִי מִית וְכַעַז
קְוִם עַבְרֵר יְתִי יְרָדֵן
הַדִּין אַתְּ וְכָל עַפְאַהֲדֵן
לְאַרְעָא דָאָנָה יְהִיב לְהֹן

תולדות אהרן

א (א) מבליה לא. קידושין לת.
ב (ב) קידושין יח. אבות דברי נון פיב. דברי שם, זהו

ב יְהוָשָׁע א
א וְיְהִי אַחֲרֵי מֹות מֹשֶׁה עֲבָד יְהוָה
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-יְהוָשָׁע בְּנֵנוֹן מִשְׁרָת
מֹשֶׁה לְאָמָר: כִּי מֹשֶׁה עֲבָדִי מִת וְעַתָּה
קָוָם עֲבָר אֶת-הַדִּין הַזֶּה אַתְּה וְכָל-
הַעַם הַזֶּה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַנְכִּי נָתַן

רשוי

א (א) וְיְהִי אַחֲרֵי מֹות מֹשֶׁה. מִמוֹנָג עַל מָדָר וְלֹא לְרַטְוֹנוֹ
סְטוֹלוֹס כְּמַפְיִינָם [ק"ל סְמִקְוּמָת] נְפִילָה מִתָּה
(מִמוֹה מִתָּה) עַל צְלָתָם מַלְפִיס גָּלְכוֹת שְׁנָאָמְכָמוֹ מִמְּ
(גָּמִיס לְה) חָה מִמוֹנָג לְה: (ב) מֹשֶׁה עֲבָדִי מִת. חָנָנוּ צָלָתָה, נָמָה יְהָוָעָם וְצָלָן מָמָר לוֹ הַקְּכִיא

בעל הטורים

א (א) יְהוָשָׁע, וְהַנָּה יְהִי מָלָא (בראשית מה יט). בְּגִימְטְּרִיא יְהוָשָׁע (כ"ד ז' ז):

מצודת דוד

א (א) וְיְהִי. באה הייז להוסיך ולחבר למלה שהשלימה
התורה בסיפור מיתת משה (ודביס לד), ואמר שאחר זה
אמר ה' אל יְהוָשָׁע ונור: (ב) מֹשֶׁה עֲבָדִי מִת. רוזה
לומר אילו היה עדין חי לא יכולם לעבד את הידין.
כי עליו נגור לבל עיבור (כמבר כ' ב): ועתה. הויאל והוא מת קומ עיבור וגנו:

מצודת ציון

א (א) בְּנֵן. קָרְמִירִיךְ כְּמוֹ קָרְמִיל וְלֹפִי צָהָן מָלָט
וְלֹוְיטְסְקוֹטְסְקָל אַקְלִיךְ מְקִירִיךְ מְקִינְגִּיל: (ב) קָוָם. קָוָ
עַיְן וְתִי, כְּמוֹ קָוָס נָעַל מְקַפְּעָה (דְּמִיס י' 6):

מנחת שי

(כ) ח'ב' אשר אווזיהה נזרות (מחנשות) אלה יה' ותבחר
אַבְנָה רַעֲיוֹן: א (א) וְיְהִי. בטעם רביעי:

ד"ק

סְפִרְךָ אֶל סְפָר וְעַזְנֵן זה אל הקודם, לא יספיק הטעם בכלל.
וְאַמְרוּ המפרשים, כי הייז' הוצאה היא כפ' רפה בלשון
ש' שמעאל:

וְדַקְדּוֹק מִלְתָה הַיִם, פִּירְשְׁתִּיה בְּסְפָר מְכָל בְּחַלֵק הַדָּקְדּוֹק
מִמְנוֹ, כִּי כְּהִוָּת הַמִּלְתָה בְּהַפְּסָק אָמָר יוֹהֵי (וְחוֹקָל
שׁ טׁוֹ), תְּהִי (איַיכָּה גַּל) בְּסְגִוָּל הַאות הנוטפת וְחוֹקָל
הַחַיָּא, וְכֵן יְהִי תְּהִי, וְהוּא בְּהַיּוֹן הַתְּנוּעָה מִן יְפֵן קַיָּם.
מִפְנֵי שְׂרוֹן לְהַסְׁתִּיר הַזְּיִיד, כְּמַשְׁפְּטָם לְהַסְׁתִּיר אֲוֹתִית אַחֲרָיו.
וְכֵן מִלְתָה הַיִם תְּהִי יְהִי תְּהִי שְׁהַקְלָו תְּחִלָת הַמִּלְתָה עַז.
וְהַסְּכוּ בְּהַתְּגָרְעוֹת, וְתַקְדוּ שׂוֹאָה אֶת יְהִי וְהַחִיָּת חַיָּה
תְּחִתָּה אֶת הנוטפת, וּבְחִירָהּ הָאוֹת הנוטפת בְּיִהְיָה חַיָּה

אַחֲרָי. לשון רבים בסקל אשרי, אלא שמלה אשרי וכיס

א (א) וְיְהִי אַחֲרֵי מֹות מֹשֶׁה עֲבָד ה'. מְנַהָּג הַלְשׁוֹן
לִתְבֹּחַ בְּמִקְטָמוֹ וְיוֹו שְׁלָא להוֹסֵיך וְלַחֲבֵר דָּבָר אֶל
דָּבָר, כְּמוֹ (וְיְהִי) בְּיָום הַשְּׁלִישִׁי וְיָשָׁא אַבְרָהָם אֶת עַיְנָה
(בראשית כ' ז), וְאֶלְהָה בְּנֵי צְבָעָן וְאֶיה וְעָנָה (שם לו כ' 2),
וְחַשְׁבֵּחַ תְּמָר (שְׁוֹפְטָה) (ש' ב' י' 2), נְדָמָס וּרְכָב וּסְטוֹס (חַחְלִים
שׁ 2), וְהַדְּרוֹטָס לְהַזְמָה. וְכֵבָר כְּתָבָנו בְּסְפָר מְכָל אֲשֶׁר חַבְרָנו
כִּי יְשִׁלְפָשָׁת לְחוֹסֵף עַמְּשָׁרָס (ח' ט' ע' 2) עַזְנִי בְּלָא אַחֲרָיו
סְמָמָה לְפִי דָּרָךְ הַמְּקָרָא. וּפְלַת "וְיְהִי" חַמְצָא בְּחַתְּחִילָה
יְהוָשָׁע (שְׁוֹפְטָה א'), וְיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַרְמָתִים (ש' א' א'), וְכֵן
וְיְהִי בְּשִׁלְשָׁלָת שְׁנָה (וְחוֹקָל א' א'), וְיְהִי בְּיִמְיָה שְׁפָטָה
הַשְׁוֹפְטִים (וְחוֹקָל א'), וְיְהִי בְּיִמְיָה אַחֲשּׁוֹרֶשׁ (אַחֲרָי א'), וְכֵן
וְיְהִי אַחֲרָם בְּרָאשֵׁי הַסּוּפִים, וְאַמְּרָה כִּי הַטָּם לְהַדְבִּיק

מיד, אלא אחר זמן, כמו שנפרש בפסוק מקצתה שלשת ימים (להלן ג' ב):

עבד ה'. מי שם כל כחו וכונתו וכל השגחותיו בשם יתברך, ואף בהתעסקו בענייני העולם מתחכו לעבודת האל יתברך, הוא יקרא عبد ה', כמו אמרם עברי (בראשית כו כד), דוד עברי (ש"ב ג יח), עברי הנכיאים (מ"ב ט ז), שם כמו העבד לאדון:

בנונ. בחיריך כמו בסג'יל. ואמר בכל מקום בן נון בחיריך ולא יאמר באחד מהם בסג'יל כמו שהוא מנהג ברוב, לפי שהן נרכקות שתי המלות לעולם, מפני שהם מלאות זעירות ונרכקות וכחדרבוקם תקל הקריאה בחיריך ולא בן בסג'יל:

משרת משה. והוא היה במקום משה לצאת ולבוא לפני
ישראל (כמודרנו כו טרינגן), ואחר שמחה משה צהו
ברבר'ם לאשרו גורדיון עם ישראל:

הקב"ה עברו הירדן עם ישראל:

לאמר. לפי שנשחמו במלת אמרו עם הלמ"ד יותר מאשר אוותיות השם שום, הסתיירו האל"ף עם הלמ"ד, מה שלא עשו כן עם השאר שאמרו (זיהוקל לו כ) כאמור להם עם ה' וגנו, וכי אמור יהושע (להלן ו ח) בהגנות האל"ף. ופירוש "לאמר", לאמר לישראל שהקדוש ב"ה צווה לעבדו את היורין כי הבטחים (בכל מקום אשר תדרוך כי רגلكם בו וגנו (פסוק ג):

ב) קומ עבור. קומ עניין זירח, וכן קומ משחהו (ש"א ס' יב), קומו ועברו (וכרים ב יג). קומ התהלהך (בראשית יג: ז):

ג מהיכםו ומהנהגמו כלל פטולמי, מה שהיה דרך
המחלים בטהינו משלם לנומו, ולזה שמר פה חלצען ק
פטן הצליר יק מיס על ידי חוליה (מ"ג ג' י'). חכ' ממה
צ'יריה כי גדולה צימוטה יומר מלימודה, כמו צימוטו
רטימי ו"ל (רכות ז):

(ב) משה עבדי מת. לרהי' זיוון מזא כי עטיר טרלטן למ' טרלטן זהה נג' אקסליס הכס ימאנץ' ציטס נמי מהה, כי כו' ימאנץ' גור מלוי צלע יטפל מט טידן, למיינה' והטנערת נזולות (מנידם כ' יג'). ולזה נטולר זה עד מות מטה, כי לאין מלכות נוגעת מטמרמה לפליטן כמלון יימול (טפניה כ'). ווילן נתבנערת זהה סיטיכ' מהרמת' חה כי כנבר נטולר נטפל צופטנס (ג' מה'כט) כי מעוג יסועע מסוניס הסט חמוטות, נמען נסות נס לה טרלטן קטומלים סס נט: נאלה' זע' גאנצ'ר דטלאן טטומס חס נט:

שלום לא ימצא היחיד, ולא כן מלה אחריו כי ימצא היחיד, אחר הדברים האלה (בראשית ט' א') הולחו. וריבוי מלה אשר לפי שגעינו טובות רבות, כי לא יאושר האדם בסוגה אחת שתוכנזה בו או בהצלחה אחת שתזודמן אליו, לפיקח המלה בלשון רבים לעולם. וריבוי מלה "אחרי" כמו ריבוי מלה "לפני", כי האחוורים כנגד הפנים, אלא שהפנינים לא ימצאו בלשון היחיד לעולם, לפי שהרוואה אותו והפונה אליהם ימצאו בעיניו רבים לעולם, ולא יוכל לראות אף אחד אשר בפנים מבלי חברו, כי אבוי הפנים שנים שנים, גבות העיניים והעיניות ואפים ולחיים ושניהם ושותפים ולא כן העורף שהוא אחר הפנים שהוא אחד כנגד הפנים. וככאשר נמצא בלשון היחיד לפי שהוא אחד, וככאשר ימצא בלשון רבים לפי שהוא אחר הפנים שהם רבים, וכן כל צורת האדם לפני פניו מפותחות באיכרים ולאחריו גוף שהוא. ולפני ואחריו יאמרו על גוף האדם וממנו נשאלים לשאר הזרבים, כמו ייחן את פני העיר (בראשית לג' ח'), מאחרי העיר (יהושע ח' ח), והחונים לפני המשכן (במורבר ג' לח), (ו) מאחרי המשכן ייחנו (שם ג' כנ), והדומים להם. ויאמר לפני ואחרי על קידמת הזמן ועל התאחרו, כי הפנים נקראים גם כן קדם ואחווריהם אחריו, כמו שנאמר (תהלים קלט ה') אחורה וקדמת צורתי, וכן נקראו הפנים קדם, לפי שהם תחלת ההכרה באדם וההבדלה בו, לפיקח שמו קידמת הזמן והתאחרו בשימוש לפני ואחרי, לפני ברוא יום ה' (יזאל ג' ד), אחריו, אחרי הדברים האלה (בראשית בכ' כ, מה א'), והדומים להם, ומנו אחריו מות משה. ואני רוצה לומר אחורי מות משה

ר' לב"ג

(א) וַיְדִי אֶחָרִי מוֹת מֹשֶׁה. רָלוֹי סְנִקְדִּים לַהֲגֵמָה
כַּנְטָלָה נְגִימָה גַּמָּה שְׂמִיכָה טְהִרָּה טְהִרָּה טְהִרָּה
נְפִישָׁה לְסִלְמָה לְטַוְּבָה גַּמָּה לְמַוְעַלָּה הַמָּס הַהֲוָה, וּמְזָה
סְנִקְדָּה מְלָא הַמָּס הַהֲוָה, מְגִיעָה נְגִימָה וְהַמָּה הַגְּטָה. וְהַוּסָּה
סְנִקְדָּה מְלָא הַמָּס הַהֲוָה, מְגִיעָה נְגִימָה וְהַמָּה הַגְּטָה. הַנָּהָה וְהַ
סְנִקְדָּה סְמִגְעָה נְגִימָה נְמִימָה נְעַמְמָה, הַנָּהָה וְהַמָּה מְזָה
סְנִקְדָּה עַלְיוֹן, חָה כּוֹלָה מְפַתֵּלָה נְמִי שְׁנִיעַן כְּהָה צְמַנְמַעַיות,
וְסְמִינָה נְמִי מְפַתֵּלָה מְלָמָמוֹת כְּהָה, וְנְמִילָוְרִינוֹ לְמִפְרָה לְיֻזָּב
וְלָהָה מְמָל (סְמִינָה כְּבָבָה כְּבָבָה) כִּי נְגָה נְמָצָה מְעַקְבָּה וְלֹא קְסָס
צְמַלְלָה וְגַרְגָּה, רַבָּה מָה שְׁבָס נְגִימָה נְלִילָה נְעַמְמָה
וְלְקוּסְמִים נְהַדְיָם הַעֲלִים הַעֲמִידִים, כִּי הַצָּס יְתַנְרֵן
לְהַגְּמָתָה עַל הַמָּס הַהֲוָה יְדִיעָם הַלָּו הַעֲנִיעָם נְמַזְפָּן צְלָס
עַל פִּי נְגִימָה, וְלֹא נְגִימָה נְקַלְתָּה נְמַזְפָּן וּקְמַזְפָּן הַלָּא

וילו את הקינה חמל (פס מז"ז) יפקוד כי מלני הרים
ונגו מלך יוון ומלך יפהים, והוא נמל הפסנו
על הארץ נזום לנכון ליטרלן מלכי מות מנה, נס מה
שנchapיע נזום מלכינו לאילנו מל זה, כמו שסתמכו
פס (ימ כ). והוא הו מטוהר לי פמי מטה נגנו
ישרלן לנכונות יוטען, והוא צהיר הכתוב כי מלכי מות
משה ענד כי, לו לדינר הפס מל יוטען חלו הדנים, לו
קדרס זה. וכנה קדמ' יהושע בן נון משרת משה, להעיר
שגדינה ומה נגעמו מלרגם גנטולה, רויינו מארם
משה (מג'ג יג ט). כי מפני זה כי ממיד עמו ולמד

תרגום יונתן

(א) אָוִיהֵי אַחֲרֵי מֹות מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה אַ וְהָנָה
מֹשֶׁה עֶבֶד אֱלֹהִים בְּתַרְבָּה דְמִתְתַּחַת
בְּנֵי

• **א-יט ספרדים: א-א-יט אשכנזים: א-א-ית ברברם: אשכנזים:**

ר"ג

(א) נִיהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה. מְחוֹצֶר אָמֵל סָדֶר
בְּקֻפּוֹלָה קְמַסְיִמֶת [נִיחָ]: בְּקְמַסְיִמֶת יְכַפְּרִים מִמֶּן,
וְזֶה מְחוֹצֶר לְךָ:

שְׁלֹמֹגִית בְּפִי מַשְׂךָר שְׁלֹמֹגִית כֵּן זֶה אָנוּ זֶה וְזֶה אָנוּ זֶה וְזֶה אָנוּ זֶה
וְזֶה שְׁלֹמֹדֶר "ק" וְל' יְמָאוּ בָּזָה, בָּאָמָרוּ שְׁלֹמֹבָז וְמַחְבָּאָר סְפִר אֵל סְפִר
לֹא יְפָכוּ בְּכָל מַחְקָקָוֹת, כְּמוֹ "זְנִיחִי בְּמִימִי שְׁפִט מַשְׁקָפִים" (אָסְטוּ א. א.) וְזַוְלָתוּ, מִכֶּל מִקְוּסָם אֲנוּ אָנוּ לֹא לֹפִי זְרָבָעָ
אֲלֹא לְפָרֵשׂ זְבִיבָר "שְׁלֹמֹגִית זְבִיבָר שְׁלֹמֹגִית" (וְהַזָּה אָא) זְנִיחִי בְּמִימִי אַמְשָׁנוֹרָוֹשׁ" (אָסְטוּ א. א.) וְזַוְלָתוּ, מִכֶּל מִקְוּסָם אֲנוּ אָנוּ לֹא לֹפִי זְרָבָעָ
שְׁמָנָא"ז תְּמִימָוֹן אֲיטָוּ יוֹצָא מַכְלֵל חֻמְישָׁוֹן וְמַחְבָּאָר, וְרַעַי לְזָמָר, בְּנֵן תְּבָנוּ שְׁמַדְזָקָקִים שְׁאַרְזָנִים
לְעַבְרָה, תְּמִימָר גַּסְמָן מִמִּינְחָה אֶל מִחְמָקָה אֶל מִחְמָקָה פְּעֵל עַבְרָה לְעַתְּדָה וּבֵין נָא"ז מִתְּמִימָה קְמִימָקָה מִעַתְּדָה
מַחְבָּאָר לְעַבְרָה תְּמִימָר בְּפָגָלִים אֲלֹא מַזְוָדִים בְּגָנוֹן, אֲוָלָם לֹא תְּמִימָר אֶל עַבְרָה אֶל עַתְּדָה
מַבְלָגִי הַזָּמִים, מַיְנָה בְּאַוּמָן שְׁבָאמָס חַזְקָעָה מַשְׁגִּיל לֹא יְהִוָּה זְמִינָם בְּגָנוֹן, כְּמוֹ "מִי פְּעֵל וְעַשָּׂה" (ישׁועה מָא ד' שְׁחָנָא"ז אַיִל שְׁמַפְשָׂות אֲלֹא לְחַבָּאָר וְלֹא לְחַיָּפהָ, פִּי
יְחַבָּאָר חַעַתְּדָה עַבְרָה, וְכֵן "אַלְכָה וְאַרְאָעָי" (בראשית מָתָּה, כְּחָ) "גְּבָנָה וְתְּפָעָן" (בְּמִדְבָּר כָּא כֵּי) שְׁחָנָא"ז אַיִל שְׁמַפְשָׂות אֲלֹא לְחַבָּאָר וְלֹא לְחַיָּפהָ, פִּי
אֲסָם חַוְּפָכָוּ לֹא יְגַמְּבָרָה פִּי תְּחִיה מַרְאָשָׁוֹן עַתְּדָה וּמַשְׁגִּיל עַבְרָה, וְלֹא בְּפָגָלִין. לְכֵן נָאָמָן דְּבָרִי הַמַּדְזָקָקִים בְּאַמְרָם יְ
וְאַיִל חַוְּפָכָוּ לֹא תְּגַאֲאָמָא מַכְלֵל חֻמְישָׁוֹן וְמַחְבָּאָר (סְיוּנָה אַבְרָהָם); רָצָח לְזֹמְרָן חֻמְישָׁוֹן וְנָקָרָה לְיִדְמָקָה שְׁפִידָה אֶלְרָה מִתְּמִתָּה מִשְׁהָה וּמִיְּאַבְלָל
לְבָבָד יְמָם שְׁקָבָב בְּגָזָה, אֲזַיְבָר הָלְלָה לְחַוְּשָׁע וְקָל לְתַבְּזִין (שְׁמַת אַמְתָּה): בְּדַקְשָׁה לוּ, תָּא יְחִי שְׁגִי חֻמְישִׁים בְּגָנוֹשָׁא אַחֲד, שְׁחָנָא"ז הוּא וְיִיְחַיָּה,
מַשְׁקָעָה שְׁפָנִיד אַמְרָר פְּלִירָת מִשְׁהָה רְבִיטָה עַד חַיָּה צְחַקָּה זְמִינָה עַל חַיָּה צְחַקָּה כְּלָיָה
פְּנִיעָה סְמָךְ זֶה לְזָה פְּגִיכָה וּמִדָּה, כְּמוֹ שְׁפָאָרָנוּ שָׁם בָּסָד בְּשָׁם רְשִׁיָּה זֶל שְׁחָנָא"ז קְסָבָרִים. אֶבֶל חַקָּא בְּגָרָאִי אַיִל אַפְשָׁר לְזֹמְרָן, שְׁפָנִיד אַחֲרָה
פְּסִינָת מִשְׁהָה קְבָר עַם יְהֹוָשָׁע זֶל אַמְרוּ (רָאָה תְּנוּלָה קִידּוּשָׁין לְתְּדִיָּה) שְׁבִיּוֹם שְׁלָשִׁים שְׁלָשִׁים שְׁלָשִׁים הַלְּבָל מִיהָה קְדִיבָאָר עַפְנוּ וְלֹא קוֹדָם, שְׁאַיִל חַשְׁכִּיה
שׁוֹרָה לֹא מַזְעָקָה עֲבָכָתָה כִּי, אֲלֹא בְּזָוּם שְׁלָשִׁים זְזָקָא מִשְׁוָם שְׁמַקְאָתָה מִזְוָם כְּבוֹלוּ כְּמוֹ שְׁפִירָשׁוּ בְּעַלְיָה תְּזָקָפָות זֶל וְלְעַגְגָוֹת דְּעַתִּי גְּרָאָה שָׁעָם
כְּמוֹ תְּפָסָוק זֶה מִזְכָּר וּמוֹכְרָבָה שְׁלָא מִיהָה מִדְבָּר זֶה פְּגִיכָה וּמִדָּה אַמְרָר פְּלִירָת מִשְׁהָה, מִשְׁוָם שְׁאָמָר אַחֲרִי מִזְוָתָה, וְזֶה יְדוּעָ (אָסְטוּ רְמָה תְּבָבָדְלָה)
מִקְוָם שְׁאָמָר "אַקְרָעִי" מַופְלָגָה אַמְסָה כְּמוֹ יְהֹוָשָׁע וְלֹא יְהֹוָשָׁע אַמְרוּ תְּזָנָע זֶל שְׁלֹמֹגִית בְּפִי
בְּמַתְּעָקָה וְצָהָות לְשׁוֹן שְׁחָנָא"ז קְמָבָר עַל סְדָר מִתְּרָה מִקְסִיקָת בְּפִטְרָת מִשְׁהָה. רָצָח לְזֹמְרָן בְּפִי חַזְקָדָר שְׁשָׁרוֹ כְּנֵי תְּזָנָע זֶל
וּבְתִּקְבָּקִים שְׁאָמָר מִזְוָרָה מִזְוָרָה מִזְוָרָה אַבְלָמִפְשָׁחָה וּמוֹדָבָר לֹא מִתְּרָה אַמְרָר פְּטִירָת מִשְׁהָה. וְזֶה שְׁפָסִים רְשִׁיָּה זֶל בְּצָחָות
לְשָׁוּטָן "זֶה יְחַבָּר לְהָ", רָצָח לְזֹמְרָן זֶה הַשְּׁפָר לְכַד מִזְחָרָה אַבְלָל לֹא תְּמִיצָה וּמוֹדָבָר, מִשְׁוָם שְׁבָלָל מִזְחָר בְּסָקָר נָאָבָים (וּבָרִים כְּכָה)
שְׁפָר הַזָּה לְשֹׁוֹן זֶכְרָה וְזֶה תְּזָרָה הַזָּה לְשֹׁוֹן בְּקָבָה וְעַיְן שְׁמָרָשׁ זֶל פְּסָוק כִּי וְלֹא תְּמִיצָה (עֲשָׂות צְבָי): גַּן מִקְיָמִתָּה, בְּנֵן צְרִיךְ לְזֹמְרָן שְׁמָרָשׁ (אָסְטוּ אַפְרָסִים)

טבילה בטבילה

א) **וַיְהִי אֶחָרִי מוֹת מֹשֶׁה.** סִפְרָה תְּגִבֵּיאָה חֲסִידִי הָאָלָה, שֶׁלָּא
הָצִים יִשְׂרָאֵל רַגֵּעַ כְּמִימְרָא בְּלִי רֹועָה וּמְנַהֵּג בְּקַבְשָׁתָ
לְשָׁה רְבִינוּ עִיחָד אֶקְמוֹרָו (בָּמְדִבְרָכָן, ט) "יִפְקַד הָוּגוּ", וּמִלָּא הָ
קַשְׁתָוּ וְאַמְرָה (שם פָּסָק יְה) "קָח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ", רְמֹן בָּאֶמְרָה
לְךָ" לְכַבְשָׁתָה, כִּי גַם כְּבָר קָהֵן נְשָׁאתִי פְּנֵיךְ. וְזַה שָׁאמַר בָּאָנוֹ
גַּנוּ לְאָמֵר, וְאַזְן וְלְאָמֵר לְאַלְמָה אַלְמָה תְּמִימָה יְמִינָה יְמִינָה יְמִינָה

עד פיזן על דרך שאמרו זיל (מגילה יב) שפטת מלחה ביום הגדלו, שהקדמים הקב"ה תרפויה לפכה קדי שלא יעצה يوم תבניתה רוחם כמו שפצעין אצל דעון שבקיש לאבדם ביום מיתת מלחה ומתקין (שם) ולא ירע שבו ביום נולד, באוקון שום הלילה תגין על ים תבניתה. כי הקדמים הקב"ה רפויה קודם לארה, שעד שלא שפעה שמשו של מלחה נרחה שימושו של יהושע. וזה שאמר ויהי, רוחה לומר האלה שפיקחה במתית מלחה נתתקן בזיאקדר ה' אל יהושע שבעל מקומו:

(א) ויהי. באה נגזר לחשוף ולחרב לתה שיטות.

(א) ויהי אחריו מוח פלאן אמר ליה ר' יונה שיחק סתומה בספר מימת משה (דברים לד, ח). ואמר שאחריו זה אמר ה אל יהושע וגוי ליקוטי ש"ס ומדרש התנאים

מנחת ש'

הנ"ז מורה מושה עבד ה', ובתיב' ימלה עברי בנ"י ישראל את מושה בערבת מוצב שלשים יום, ובתיב' "זנוי"
לכם צרה כי בוד שלשת ימים אחים עברים את טירין', ובתיב' (פסוק יא) "עברו גאלוב תפוגה וצוו את העם לאמר לך נינו
שלשים ושלשה ימים לפרטן, תא למדת שักษח באדר מת מושה (קידשין לח). אמר רב כי יהודיה אמר רב: בשעת שפטת מושה
רבינו לנו צון אמר לו ליחדש: שלא מפni כל קפיקות שיש לך. אמר לו: רב, כלום הגחותיך שעזה אתה והליך תקום אחריו לא
בר בתקבת כי, (שםתו לב) ימיטרנו יהושע בן נון נער לא ימיש מהרו תאהלי מיד תשש בחוץ של מושה, ונשתחוו ממנה [מיוחש].
בתוכה מה מקר] שלש מאות קלבות, ונולדו לו שבע מאות ספיקות, ואחדיו כל ישראלי להרגנו. אמר לו תהדור שרווד הוזע:
אפשר, לך וטורון במלחתה, שאמרת זיני אחרי מות מושה עבד ה', ניאמר לך תהדור שרווד הוזע: לומר לך אי
הזה"ז מון בצלים והז"ז (טטריס - מטה)

שפת זקנין

א רצחה לומר שטעאות מהימנותו שבעמלה נזקי מושגשות גם כן לחברה, ובכמפלט כל ואיז חברה מחייבת מהפיקחה אל תיקח שלגניע או אל חאגנו שלגניע, ואם היה בראש מספר אוני תחבר אל סיום מספר.

שְׁפָטִים קְבִּיעַ מֵזָן שְׁלֹשָׁה וְצֶמֶת וְצֶמֶת וְצֶמֶת, בָּאֲמָרוֹ שְׁמַדְבָּק וְמַחְבָּאָר אֶל סְפִּרְתָּן וְאֶל שְׁמַרְתָּן" כ"ק וְל' יְמָנוֹ בְּנָה, בָּאֲמָרוֹ שְׁמַדְבָּק וְמַחְבָּאָר אֶל סְפִּרְתָּן וְאֶל שְׁמַרְתָּן, כְּמוֹ "זְהִי בִּימֵי שְׁפָט מֶשְׁפְּטִים" (וְרֹת אָא"ז) וְ"זֶה אָא"ז". לא יְפֻגָּע בְּלָבָל חַפְקוּמוֹת, כְּמוֹ "זְהִי בִּימֵי שְׁפָט מֶשְׁפְּטִים" (וְרֹת אָא"ז). אֶלָּא לְפָרָשׁ יְבִרְתָּר רְשִׁי"ז כ"ל, וְבָכְרָתָן כִּי גַּפְקָדוֹת הַזָּה נִפְלְאָה שְׁפִיר מַדְבָּק. שְׁמַנְיָא"ז מַהְיָה פְּנִים אַתְּנוּ יוֹצָא מִכֶּלֶל חַעַיטָוֹ וְמַחְבָּאָר, וְרֹצֶה לוּמָר, בַּינְהָא"ל פְּנִים מַחְבָּאָר לְפָרָשׁ יְבִרְתָּר כִּי גַּפְקָדוֹת הַזָּה נִפְלְאָה שְׁפִיר מַדְבָּק. לְעָבָר, תִּמְבֹּר גַּם כֵּן מִפְּנִים אֶל מִזְבְּחָה שְׁלֹגְנִית, וְקַעַן מַאֲמָרָס זֶל"פְּנִים מַחְבָּאָר לְאֶתְּמָרָב נְפָאָלִים אֶל מִזְבְּחָמִים בְּזָנוּ, אֲוָלָם לְאֶתְּמָרָב עַבְרָל כְּתַבְלִי זְנוּמִים, תְּיִנְעַזְבָּן שְׁבָאמָס יְחִזְקָה מַשְׁגִּיא לְאָיוֹזְזִים בְּזָנוּמִים יְחִזְקָר מַעֲתִיד לְעָבָר, וּבָנְצָחָה אֶל "אַלְכָה וְאַרְאָנוּ" (כְּרָאִישָׁת מַת, כח). יְתַגְּנָה וְתַכְּבָּד, וְלֹגְנוּ מַוְּנוֹ אֶסְמָחָה כְּלָבָד לְעָבָר בְּלָבָל חַעַיטָוֹ וְתִמְבֹּר (וְתִמְבֹּר נְסִינָתָא אַבְרָהָם): רְצָחָה לְזָכוּא"ז מַהְיָה פְּנִים לְפָאָר מִכֶּלֶל חַעַיטָוֹ וְתִמְבֹּר (וְתִמְבֹּר נְסִינָתָא אַבְרָהָם): בְּלָבָל"ד יּוֹם שְׁאַתְבָּב בְּזָנוּרָה, אוֹ וְיִגְרָר ח' לְיחֹשֶׁעָן וְקַל לְתַבִּין (שְׁתַּם אֶתְמָה): בְּמַשְׁקָעָן שְׁפִיד אַחֲר פְּטִירָת מִשְׁה וְגַעֲמִינְע'ה תְּהִיה זֶה מִזְבְּחָה עַם יְהוָשָׁעַ תְּפִשְׂעָלה סְמֻךְ זֶה לְזָה פְּגָעָה וּמִיד, כְּמוֹ שְׁבָאָרְנוּ שָׁם בְּס"ד בְּשָׁמֶן רְשִׁי"ז פְּטִירָת מִשְׁה יִגְרָר עַם יְהוָשָׁע שְׁמַעְנָא"ל אַמְרוֹ וְאֶחָת טָס קִידּוּשִׁין לְת. ד"ה שׂוֹרֵה לְאַמְתָּד עַכְבָּתָה כ"ה, אֶלָּא בְּזָנוּ שְׁלָלָם זְוֹקָא מְשֻׁוְּשָׁם שְׁמַקְצָת בְּמוֹתְסָק זֶה מִזְבְּחָה וּמִכְבָּרָה שְׁלָא מִזְבְּחָה זֶה תְּפִיקָה וּמִזְבְּחָה אַחֲר פְּטִירָת מִשְׁקָעָן שְׁפִיד אַחֲר "אַנְתָּר" מִזְבְּחָה אָם כְּנוֹ אַיִל זְמוּן דִּיאָה וְזָה אַמְרוֹ תְּזִזְעָן לְשָׁונָן זְחִילָה מִתְּחִילָה עַל סְדָר מִתְּזֻרָּה מִמְּסִימָה בְּפְטִירָה וְכַתְבָּקִים שְׁאַמְרָר מִתְּזֻרָּה מִתְּחִילָה סְפִּרְתָּן זְחִילָה מִתְּזֻרָּה מִמְּסִימָה וּמִזְבָּאָר כְּלָבָל מִפְּשָׁעָה וְלֹשְׁונָן זְחִילָה, "רְצָחָה לְוּמָר זֶה חַפְרָר לְבָד מִזְבָּאָר לְהַלְלוּתָה וְלֹשְׁונָן זְחִילָה לְבָד מִזְבָּאָר לְהַלְלוּתָה". שְׁפִיר חֹזָא לְשׁוֹן זְכָר וּתְזֻרָּה הָא לְשׁוֹן גְּבָקָה וְעַזְוָן שָׁם בְּרַשְׁי"ז כ"ל פְּנִים

בעל הטורים

(א) **וְיָהִי אַחֲרֵי מוֹתָה מֶלֶשָׁה.** **וְאָמַר אֲלֵיכֶם.** (דברים א', ט), **חֶסֶר**
יִזְרֵךְ, כִּי אַלְפָר פָּעָמִים הַוְּכִיחָם; **וְעַשְׂרֵנָה פָּעָמִים קַתְבִּיב מִיתָּה**
מֶלֶשָׁה בְּתוּלָה (דברים רב' יא, י, וּךְ חן מנויים במדרש: דברים - לא יד,
לְבָבָה, כְּבָבָלָג, כְּטָבָשָׁם, כְּגָבָג, אַלְרָג, גַּשְׁמָה, תְּבָשָׁע, יְדוֹשָׁע, אַ-שְׁמָבָבָה:

נגיד אכני מות מלאה, פיכך נתקיימה סמכטה ונאפר הוא אל הוועש
ונעשה כל שליחות

א פון ג'ור שָׂאַקְרֹוּן'ל (מגילה יג) שפטת משלחה ביטים הַזְּלָדוּ, ש-
במו שפצעין אל לְכוּ שְׁבִיקֵשׁ לאַגְּדָם קִילָּם מִתְּחִית מִשְׁתָּה, וּמִשְׁלָחָת
לְפִינְתָּה, כְּרָבָדִים הַקְּדִים הַקְּבִיה רְטוֹחָה קְדָם סָגָרָה, שַׁעַר שְׁלָא שְׁאַגָּה
לְלָמֶר סָגָרָה שְׁקִוְתָּה בְּמִתְּחִית מִשְׁתָּה נְתַפְּתָה
שְׁכָדָה. דְּגָה יְצָעָן שְׁאַיִן הַקְּבִיה קִידָּר שְׁמוֹ עַל חַדְדִּים בְּחֻנְנִים

(א) נייח. באה דעריך להויסיף וילחOPER לאמא דענאנע.

(א) ויתר אחדו מלה פלאה אוניברסיטאות
ליקוטי ש"ס ומדרשי חתנאות

באזור מתחילה ובշכונה גארר נולד. מכאן ששבצ'ה גארר מותן שצ'אמר (בריטים ל-ג) זומת שטי' ווילטן (בריטים ל-ג) זומת שטי' ווילטן (בריטים ל-ג)

ראוד"ז ניקן באנטומיה והלוד' (טנטופס) – עמוד 10
אפקטור, אך וטונגן גטולחודה, שגיאמר ציידי אונר
תיזואצאה מפרק] שלש מאות הלחכות, ונולדו לו שבע מאות ספינוקות,
ורק מבכת ב', (שמות לג. ט) יזמפלחו יזרושע בן נון נער לא ימיש מוש-
ביבנו [נין ענן אמר לו ליהושע: שאל מפני כל ספיקות שיש לך. א.
לאם כבבבבב ב', (שמות לג. ט) יזמפלחו יזרושע בן נון נער לא ימיש מוש-
לכם צחה כי קעוד שלשות ימים אחים עברים את תירידן. וכתיב
אחרי מות משה עבר דה', וכתיב (שם פסוק ח) י' – צב' – צב' – צב' – צב'
ו' – צב' – צב'

רב"ג

(א) ויהי אחריו מות משה. ראיו שקדמים ונאמר, כי הצעת קבוצאה ללביא במה שחתינישר בו העם אם אל טוב נפשי אם אל טוב גופי, הוא לחועלת העם והוא, ומוצר השגחה אל העם והוא פגץ ללביא זאת קבוצה. ואולם קבוצאה שפגץ ללביא בעניינו בעצםו, הנה הוא מצר סתגיח עליו, וזה בלו מבואר למי שעין בוה בטבעות וברירינו בשני מספר מלוחמות ה' (פרק י), ובכיאורינו לספר איוב (לה, ט). ולזה אמר (במדבר כב, כג) "כי לא נשש ביעקב ולא קסם בישראל וגוי", רצח בוה שם בלחן ארבים לנצח ולקסמים להודיעם הענינים עתידיים, כי העם יתברך לשגחו על העם כתה יורדים אלו הענינים באוקן שלם על פי קבוצה, ולזה לא יצטרכו לרכת לארצת נחשים וקסמים אשר פיקם דבר שהוא (עפ' תהילים קמה, ח). ולזאת הפסגה אמר (שם כו, ט-ו) "יפקד ה' אלתי הרוחות לכלبشر

וקדוק מלת יהי פירשו בספר מכל בחלק קדוק מפנה, כי בהיות המלה בפסק אמורו "יהי" (תהלים לג, ט) "תהי שרצו לנטיר הי' במנוגם להנטיר אותן אהוי". וכן מלת "יהי" "תהי" שפה שפה כללה עוזה, והפכו בו ואין אחרים בראשי הפסרים. ואם נאמר כי הטעם להרבק ספר אל ספר וענין זה אל קודם, לא יספיק הטעם גלו. ואמרו מקפרשים כי הניי הוצאה היא בפ' רפה בלשון ישמעאל, כי ימצא על רבים ויחיד אחר פרברים הלאה (בראשית טו, א) וולתו. ורבי מלת "אשר", לפ' שענינו טובות ובנות, כי לא יאשר האם בטובה אחת שתוודען אליו, לפיך המלה בלשון רבים לעולים: ורבי מלת "אחרי", במו רבי מלת "לפנוי", כי الآמורים בגדר הפנים, אלא שהננים לא ימיצו בלשון יחיד לעולים, לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימיצו בעינוים רבים לעולים, ולא יוכל לראות אחר אחד אשר בנינים מבלי חברו, כי אברי הפנים שניים, גבות העינים והעינים ואפים ולתים ישפטים ושנים, ולא כן קעורף שהוא אחר הנינים שהוא אחד בגדר הפנים, ולכן ימוץ בא' בלשון יהיר לפי שהוא אחיד, ובאשר ימוץ בא' בלשון רבים לפי שהוא אחר הנינים שלהם רבים. וכן כל צורת האם, לפניו מפותחות באחים, ולאחריו גוף שהוא. ר' לפנוי ואחרי יאמרו על גוף האם וממנו נשאים לשאר הרברים, כמו ייחן את פני העיר (שם לג, י), מאחרי קעריר (להלן ח, ד) ייחנים לפני תפשך" (במדבר ג, לח), "אחרי תפשך יתנו" (שם פסוק כג) ותודומים להם:

ויאמר "לפנוי ואחרי" על קידמת האמן ועל התאחרו, כי תפנים נקראיים עם כן "קדם" ואחריהם "אחר", כמו שונאים לאחר זכרם צרפתני (תהלים קל, ח). וכן נקראו תפנים קדם, לפי שנים תחולת סתירה בזמנים ותתברלה בו, לפיקד שמוי קידמת כומן וההתאחרו בשימוש לפני ואחרי, ואמרו "לפנוי בוא יום ה" (ויאל ג, ד), "אחרי הרברים הלאה" והדומים להם. וממנו אחריו מות משה, ואני רוצה לומר אחר ימן כמו שפירוש בפסוק

אחר ה'. מי ששם כל כחו וכונתו וכל השגחותיו בשם יתעלת, ואף בהתחעטו בעוני העולם מתרין לעבודת האל יתעלת, הוא יקרה אחר ה', כמו "אברחים עבדי" (בראשית כו, כד), "דור עבדי" (שמואלב ג, יח), "עבדי קבאיים" (מלכים ב, ט), שהם במו העבר לאdon:

ראשון לציוו

(א-ב) ויהי אחריו מות משה עבד ה' וגוי משה עברי וגוי. מכל מוקום יי'יה' לבר גם כן על נהוב תמצא שיזה כו, וכזה אמרו רבותינו ז'ל (מגילה י). ואם פגנת נתהוב לומר שעל ידי פטירת משה רבינו ע"ה נניי נניי נני לא אריך קרא רשות מלשונו נני. וקנס דיבבל זה אינו אלא קאוקרו "זיהי בימי",

נהלת יהושע להמלכיהם

שלא יכבר משה את תירדן. ואולם אחריו מות משה נסתלקו שמי תמנויות הארץ, ולכן ואמר ה' אל יהושע. ובאר כי יהושע נכח בין לנבואה בין לתהנתן העם מצר שניה משרת משה וגרולה שמושה יותר מלמורה (ברכות י). וקראי את משה בשם עבד ה' לאמר שגם אחריו מותו נקרה בשם עבד ה', כמו שאמרו חוויל (סוטה יג) מה באן

(א) ויהי אחריו מות משה עבד ה'. מנהג הלשון לכתוב במקומות נviz שלא להוסיף ולחבר דבר אל דבר, כמו "בום השלישי נישא אברחים את עיניו" (בראשית כב, ד), "זאללה בני צבעון ואיה נזכה" (שם ל, כד), "ויתשב תמר ושםקה" (שמואלב יג, ב), "נרכם ורקב נסוס" (תהלים ע, ז) והודומים להם. וכבר כתבו בספר מכל אשר חברנו, כי יש לפרש לחשוף עם חסרון מעט לפ' ענן כל אחר מהם בפי דרכם נפרקא:

ומלת "זיהי" תפוצה בחלות פרברים, אף בראשית הספרים כמו זה, וכן "זיהי אחריו מות יהושע" (שופטים א, א), "זיהי איש אחר מן הרתמים" (שמואלב א, א), "זיהי בשלשים שנה" (יחזקאל א, א), "זיהי בימי שפט השפטים" (רות א, א), "זיהי ביום אחשורי" (אסתר א, א), וכן אחריהם בראשי הפסרים. ואם נאמר כי הטעם להרבק וקדוק מלת יהי פירשו בספר מכל בחלק קדוק מפנה, כי יספיק הטעם גלו. (איכה ג, לח), בסגול האות ההפסק וחירק תה' א, וכן לנטיר הי' במנוגם להנטיר אותן אהוי. וכן מלת "יהי" "תהי" שפה כללה עוזה, והפכו בו כתנויות, ונקרו שני ה' י' י' י' וסית' י' י' י' פחת אותן ההפסק, וחירק אותן ההפסק ב' י' י' י' י' י' י' פחת ה' י' א

אחרי. הוא לשון רבים בshall' אשרי, אלא שמלת "אשרי" לשון רבים יחיד, ולא בן מלת "אחרי", כי ימצא על רבים ויחיד אחר פרברים הלאה (בראשית טו, א) וולתו. ורבי מלת "אשר", לפ' שענינו טובות ובנות, כי לא יאשר האם בטובה אחת שתוודען אליו, לפיך המלה בלשון רבים לעולים: ורבי מלת "אחרי", במו רבי מלת "לפנוי", כי الآמורים בגדר הפנים, אלא שהננים לא ימיצו בלשון יחיד לעולים, לפי שהרואה אותם והפונה אליהם ימיצו בעינוים רבים לעולים, ולא יוכל לראות אחר אחד אשר בנינים מבלי חברו, כי אברי הפנים שניים, גבות העינים והעינים ואפים ולתים ישפטים ושנים, ולא כן קעורף שהוא אחר הנינים שהוא אחד בגדר הפנים, ולכן ימוץ בא' בלשון יהיר לפי שהוא אחיד, ובאשר ימוץ בא' בלשון רבים לפי שהוא אחר הנינים שלהם רבים. וכן כל צורת האם, לפניו מפותחות באחים, ולאחריו גוף שהוא. ר' לפנוי ואחרי יאמרו על גוף האם וממנו נשאים לשאר הרברים, כמו ייחן את פני העיר (שם לג, י), מאחרי קעריר (להלן ח, ד) ייחנים לפני תפשך"

(ב) מתקצה שלשת ימים (להלן ג, ב):

"אחרי זכרם צרפתני" (תהלים קל, ח). וכך נקראו תפנים קדם, לפי שנים תחולת סתירה בזמנים ותתברלה בו, לפיקד שמוי קידמת כומן וההתאחרו בשימוש לפני ואחרי, ואמרו "לפנוי בוא יום ה" (ויאל ג, ד), "אחרי הרברים הלאה" והדומים להם. וממנו אחריו מות משה, ואני רוצה לומר אחר ימן כמו שפירוש בפסוק

ראשון לציוו

(א) לפה מאר את משה בשם עבד ה', ואת יהושע מטהואר ממשת משה פה יותר ממקומות וולתו?: (א) ייה. רצה לומר כי כל ומון שניה משה כי לא נני אפשר שיש יהושע עברור את תירדן ממשני טעםם, לא נני אפשר שיש יהושע יהוה הפטצביא את מצאו בחייב משה ב) לא נני העברת תירדן אפשרי מפני השבועה

תרגום יונתן

וּבָה בְּתַרְדִּימִת מֵשָׁה עֲבָדָה נָיוֹאָמֶר אֶל
יְהֹוָשָׁע בֶּן נָנוֹ מְשֻׁמְנִיהָ כִּמְשָׁה
לְמִימָר: מֵשָׁה עֲבָדִ מֵית וְכָעֵד קָום בְּ
עֲבִירַת יְרֵדָה הָרִין אֶת-וְכָל עַמָּה הָרִין
לְאַרְעָא דְּאָנָא יְהִיב לְהֹזְלְבָנִי שְׂאָלָה:
כֵּל אַתְּרָא דְּתַרְדוֹר פְּרִסְתָּה רְגָלְכָוּ בִּיהְגָּה:
לְכָעֵד יְהִיבְתָּה כְּמַאֲדַמְּלִילָת עַם מֵשָׁה:
מִן מְרִבְרָא לְכָבֵן הָרִין וְעַד גַּרְאָרְבָּאָד
נְהֹרָא פְּרָת כֵּל אַרְעָה חַתָּאי וְעַד יְמָא
רְבָא מַעְלָנִי שְׁמָא יְהִי תְּחִזְמָכָוּ: לְאָה
יְתַעַטֵּר אַגְּשָׁקְרָמָר כֵּל יוֹמִי חִידָּר כְּמָא
רְהֹוָה מִיְמָרִי בְּסֻעְרָה דְּמֵשָׁה בֵּין יְהִי
מִיְמָרִי בְּסֻעְרָד לְאָשְׁבָקָנָר וְלָא
אָרְחַקְנָר: תְּלַהְפָּו וְעַילָּם אָרִי אֶת-תְּחִסְוָוָה
יְתַעַמָּא הָרִין יְתַאֲרָא דְּקִינְמִית
לְאַכְּחַתְּהוֹן לְמַטְנוֹ לְהֹוֹן: לְחוֹדָר תְּחִפָּה
וְעַילָּם לְחָהָא לְמַטְרָה לְמַעְבָּד כְּכָל
אָרוּתִיא דְּפָקָדָר מֵשָׁה עֲבָדִי לְאַתְּסָטִי
מְנִיה לִימְנָא וּלְסָמָא בָּאָרְיָל דְּתַצְלָח
בְּכָל אַתְּרָה תְּתֹועָה: לְאָעֵפִי סְפָרָה ח
דְּאָרוּתִיא הָרִין מְפֻומָּד וְתְּהִי תְּגִי בִּיה
יְיָם וְלִילִי בְּרִילְדָתָר לְמַעְבָּד כְּכָל
גְּרָמִיכְ בִּיה אָרִי בְּכִינָ צְלָח יְת

מסורת קטנה

מסורת נדולה

ועד היפ' ב' כל המקומות מהמביר. **אשר נשבעתי לאבותם ב'** קום לך למסע חזק.

עין המסורה

אומרים כי אתה תנחיל. (ז) רק חזק ואמץ מאך - בתרורך, כמו שزادה ההיינן שברורה הוא - ספר משנה תורה היה לפניו, וזהガת בו - והתבונת בו. כל דברך יתנו לך לבי לפניו" (תה יט, טא) אך דינה אמרתך (יש לך תמן).

ב'ד"ק

(א) וזה אחריו מות משה עבר י' – מנגה הלשון לברותו במקומו
 י' של לא להשיך ולחבר דבר אל דבר, כמו ביום השלישי שליש ישא אבדת
 את עיניו ("בר. ב', כב, א") אלה בני צבעון ואתי ענה ("בר. ל', כד, ב") השב
 תבכו בסרטן מבל (מד. א) אשר ברני, כי שפרשנו לוטסתם בלה-
 חסרון מעט, לפי עניין כל אחד מהם, כפי דרכם המקראי. ומלת "יזיד" תębגא
 בהתחלה הדורבים, ואך בראשית הדרשות, כמה זה, ייזיד אחד מות
 וזהו והושע" (שו' א', א) ייזיד בימי שפט השופטים" (שו' א', א, ק) ייזיד בשלשים
 ואנשושר"ש (אמ. א', א) וכו' ומי אחרים באשי הספרים; ואם נגזר בימי

(א) והוא אחר מות משה עבר י"י – מחובר על סדר התורה והסימנות בפרטיה משה, זהה מנוחה לה. (ב) משה עבד מוות – איל דיה קיטין, בו הדתינו חfine, ורובתוינו דרשוינו (תמורה טו,א) על שלושת אלף הלבונות שנשוכבו בימי אבל של משה, בא חדש שבועות, אל ל' הקבר'ה' משה עבד מוות, והדרתינו על שם נזקאותו, לזרע לך איפואו^ט צא טרור במלמה. (ג) כל מקום אשר תדרך בך רגליך – כיוצא בו נאמר למשה, ושינויו בסיפוריו (רב' ייז) אם תלמד על החומרן רץ ישראל, הרוי הוא אמרו 'מן מדבר ולבננון' ונ' (רב' יא,כד) אם כן למה נאמר כל מקום אשר תדרך? אף חינה לאירן, שנשבבו את הארץ, כל מה שיבירחים והצה לאין ייז קדש והשה שלם. (ד) מומחרבר ולבננון חזה – חז אמור קש, מדבר קש, שעיל ייז אידום, שיחיה במקצתו דרום-הארץ ודר' שם נבננו לאירן, כמה שאמר יהונתן אהנו בקדשים' וכו' (במ' בטוט), ומפני שההה בדורותיהם מורתה? שנאמר זיהו היה לכם פאת נגב מדבר עין על ידי אודם' וגער (במ' לד,ג). וער הנחר גדרל נעל מרת – והררכה עם הדרום לפנין.

כל ארץ התרומות – בכלל הארץ, עיר הרים הגראל מבוא הרשותם